

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

**O‘ZBEK TILI, ADABIYOTI VA FOLKLORI
INSTITUTI**

A.Madvaliev, N.Mahkamov, Sh.Ko‘chimov, Z.Mirahmedova

**IJTIMOIY-SIYOSIY TERMINLARNING QISQACHA
IZOHLI LUG‘ATI**

Toshkent 2020

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR
AKADEMIYASI**

**O‘ZBEK TILI, ADABIYOTI VA FOLKLORI
INSTITUTI**

A.Madvaliev, N.Mahkamov, Sh.Ko‘chimov, Z.Mirahmedova

**IJTIMOIY-SIYOSIY TERMINLARNING QISQACHA
IZOHLI LUG‘ATI**

**Filologiya fanlari doktori, professor
N.Mahmudov tahriri ostida**

Toshkent 2020

SO‘ZBOSHI

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritishi sharofati bilan bugungi kunda o‘zbek davlatchiligi o‘zining uzoq yillik tajribalari asosida qaytadan rivojlantirilmoqda, odil fuqarolik jamiyati qurish yo‘lidan borib, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, iqtisodiy sohalarda ulkan islohotlar, buyuk o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda.

Tabiiyki, bunday sharoitda har qanday milliy til doim rivojlanib, takomillashib boradi. Bu sohada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2019 yil 21 oktyabrdagi PF-5850-sonli “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni, 2019 yil 4 oktyabrdagi PQ-4479-sonli “O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi qonuni qabul qilinganligining o‘ttiz yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi Qarori ona tilimiz – o‘zbek tilining rivoji uchun tom mahodagi yangi davrni boshlab berdi, uning yaqin kelajakda rivojlanish tendensiyasini belgiladi.

Binobarin, mustaqillik davrida tilimiz yangi so‘zlar bilan ancha boyidi. Ayniqsa, oxirgi yillarda O‘zbekistonning butun dunyoga yanada “ochilishi” natijasida tilimizga ko‘plab xorijiy so‘zlar o‘zlashdi. Ayniqsa, terminologiyada bu jarayon ko‘zga yaqqol tashlandi.

Shu bois bugungi kunda hozirgi zamon davr talablaridan kelib chiqqan holda tuzilgan turli soha izohli lug‘atlariga katta ehtiyoj sezilmoqda. Ayniqsa, mamlakatimizda hozirda amalga oshirilayotgan tub ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar nuqtai nazaridan ijtimoiy-siyosiy terminlarning izohli lug‘atini tuzish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki “Davlat tili haqida”gi qonun qabul qilingan dastlabki yillarda terminologiyamizda, xususan, ijtimoiy-siyosiy soha atamalarida murakkab holat, ya'ni atamalardagi xilma xillik avj olib ketdi. Qisqa vaqt ichida bu sohadagi bahsli terminlarning ilmiy asoslangan muqobillari tanlandi. Natijada boshboshdoqlik bartaraf etildi. Endi esa bu terminlarning ma'lum bir tartibga solingan tizimli izohli lug‘atini tuzish muhim vazifa hisoblanadi.

Ijtimoiy-siyosiy leksika lug‘aviy sistemaning jamiyat siyosiy hayoti yoki siyosiy tizimiga bevosita aloqador bo‘lgan hodisalar, jarayonlar va munosabatlarni ifodalovchi, ayni vaqtda ijtimoiy-tarixiy, iqtisodiy, madaniy, diniy, ma'naviy-ma'rifiy kabi omillar aossida shakllanuvchi o‘zgaruvchan qatlamdir¹. Ijtimoiy-siyosiy leksika ijtimoiy-siyosiy terminologiyaga nisbatan kengroq hodisa hisoblanadi.

Ijtimoiy-siyosiy terminlarning tarkibi va chegarasini belgilash olimlar o‘rtasida hozirgi kungacha ancha munozarali. “Siyosat” tushunchasi o‘zining ijtimoiy mohiyati, mazmuni va xususiyatlariga ko‘ra keng va tor ma'nolarda

---

¹ Тўрахожаева А.Х. Мустақиллик шароитида ўзбек тили ижтимоий-сиёсий лексикасининг тараққиёти. Филол. фанлари номзоди ... дисс. автореф. –Тошкент, 2012. Б.9.

qo‘llaniladi. Keng ma‘noda u jamiyat hayotining xilma-xil sohaslarida ro‘y beradigan voqeya-hodisalar, o‘zgarishlarni aks ettiradi. Tor ma‘noda esa siyosat jamiyat hayotining alohida bir sohasida, ya‘ni uning siyosiy sohasida ro‘y beradigan o‘zgarishlarni ifodalaydi va shu sohaning o‘ziga nisbatan qo‘llaniladi”².

“Ijtimoiy-siyosiy” termini tarkibidagi “ijtimoiy” so‘zi ushbu termin ko‘lamini yanada kengaytiradi. Shu sababli mazkur lug‘atda ijtimoiy-siyosiy terminlar qamrovi kengroq olindi va izohlandi. Lug‘atda izohlangan terminlar ko‘p ma‘noli so‘z bo‘lsa, ularning barcha ma‘nolari sanalмай faqat ijtimoiy-siyosiy termin sifatida qo‘llangan ma‘nosigina izohlandi.

Ushbu lug‘at so‘zligi O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning ko‘p jildli risolalaridan, O‘zbekiston Prezidenti Sh.M.Mirziyoev asarlaridan, O‘zbekiston hukumatining normativ-huquqiy hujjatlaridan, vaqtli matbuot sahifalaridan, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”dan, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”dan hamda shu sohaga tegishli mavjud lug‘atlardan olindi va izohlandi.

Har bir sohada terminlarni ilmiy jihatdan tartibga solib turish uzluksiz jarayondir. Bunda terminologik tamoyillar va me‘yorlarga amal qilish bosh mezon bo‘lmog‘i kerak. Ushbu lug‘at ana shu talab va ehtiyojdan kelib chiqqan holda tuzildi.

“Ijtimoiy – siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug‘ati” O‘zRFA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori institutining olimlari A.Madvaliev, N.Mahkamov, Sh.Ko‘chimov va Z.Mirahmedovalar tomonidan tuzildi. Lug‘atni nashrga tayyorlash A.Saidno‘monov tomonidan amalga oshirildi. Lug‘at so‘zligini yig‘ish, shuningdek, ba‘zi texnik ishlarni bajarish, institut ilmiy xodimlari: Yo.Haydarov, S.Sattorova, O.Jumaev, S.Barliboeva tomonidan amalga oshirildi.

Bu masalalarning o‘ta keng qamrovliligi sababli lug‘atda munozarali o‘rinlar bo‘lishi tabiiy bir hol, albatta. Shu bois mualliflar lug‘at yuzasidan bildirilgan bunday fikr va mulohazalarni samimiyat ila qabul qiladilar va, o‘z navbatida, oldindan minnatdorchilik bildiradilar.

---

² Одилқориев Х.Т., Раззақов Х.Д. Сие́сатшунослик. Тошкент, Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2009., Б.104.